

ДР ЈОВО СУЋИЋ ПО НЕКИМ ДОКУМЕНТИМА АРХИВА СР ЦРНЕ ГОРЕ

У једној посебној фасцикли Архива Црне Горе, поред биографских података о неким директорима и професорима нижих и виших црногорских гимназија, налази се и свежањ карактеристичних докумената који се искључиво односе на редовне и контрактуалне предаваче Ниже државне гимназије у Бару.

Документи датирају од друге половине јуна 1929. год., од када је директор ове гимназије др Јово Суђић¹ дошао у отворени сукоб са једним редовним предавачем и неким привременим наставницима, тако да је читав свај спор био неко вријеме предмет својевољног коментарисања и од стране чаршије.

---

¹ Др Јово Суђић рођен је 1884. године у Петровцу на Мору. Класичну гимназију завршио је у Дубровнику 1905/6, па се те године уписао на филозофски факултет Бечког универзитета. Студирао је романске језике и филозофију. Професорску каријеру је отпочео у Цетињској гимназији септембра 1910. године. Двије године касније стекао је докторску титулу из филозофије у Бечу. Био је познавалац латинског, француског, италијанског, руског и њемачког језика. (Податке о Суђићу пружио је Данило Лекић у „Споменици Барске гимназије“, Бар 1971, 355—6). О Суђићевом службовању на Цетињу има доста података у Архиву Црне Горе. Они су ми били при руци док сам писао и о другим просвјетним и културним радницима у Црној Гори — проф. Беари, Лазу Поповићу, Перу Вучковићу, Вуку Пулевићу, др Блажу Лекићу, др Н. Шкеровићу, и др., махом у годишњацима Цетињске гимназије, „Споменици Барске гимназије“, „Гласнику Цетињских музеја“, „Просвјетном раду“ и др. О др Суђићу Д. Вуксан у „Споменици — педесетогодишњици Цетињске гимназије“ (Цетиње 1931, стр. 30) напомиње да је „био наставник Цетињске гимназије од 28. IX 1910. до 3. IX 1919. год.“ Овај произвољни податак, тј. да је Суђић за вријеме I свјетског рата био на Цетињу, демантује Лекић на основу тачних извора, према којима је Суђић, као патриота, одступио са српском војском 1916. и „у Женеву радио у Међународној организацији Црвеног крста“. Лекић у фусноти каже да је „Суђић био 12. VIII 1911. год. суспендован са још неким наставницима и директором али се не види због чега“. Суђић је, међутим, са читавим колективом Цетињске гимназије јуна 1911. г. отпуштен због тога што се са колегама и директором Мирком Мијушковићем супротстављао одлуци онд. мин. просвјете Пера Вучковића. О свему томе сам, на темељу Архива Црне Горе, писао у мојој опсежној расправи о Вучковићу, која је објављена у „Годишњаку Цетињске гимназије“ (бр. 5, стр. 25).

Како се из хронолошког редосљеда види, многи документи обилују отвореним клеветама и очитим негодовањима од стране појединих предавача против директора Суђића, који је овом приликом судећи по течним и хладнокрвним одговорима, био широк и до те мјере толерантан у својству предавача и руководиоца школе којој су дани били већ избројани.²

Др Суђић је најприје дошао у сукоб са својим старијим колегом проф. математике и физике Михом Доманчићем,³ па тек са осталим ванредним предавачима. Сукоб је избио стога што су неквалификовани предавачи — Владимир Черни и његова супруга Елизабета — спремали неколико приватних ђака „екстерниста“, како стоји у једном документу, настојећи упорно да их са Доманчићем, приликом полагања испита сами испитују. Све се то, међутим, косило са оновременим законским прописима.

Ова својевољна и тврдокорна одлука наставника са проф. Доманчићем на челу, најзад је осујећена благодарећи у првом реду заузимању др Суђића, који је благовремено обавијестио о исходу збивања чланове школског колектива којима је било стало, како у материјалу стоји, да се њихов ауторитет не окрњи и који су били ријешени да о свему, преко директора, информишу старије органе у Банској управи, а по потреби и најмјеродавније у Одјељењу за средњу наставу Министарства просвјете.

Први докуменат о овом спору потиче од 20. јуна 1929, и то од привременог предавача вјеронауке дон Марка Аштића,⁴ једног од главних актера у читавом овом спору. Аштић је био и ујак Елизабете Черне⁵ која је, како смо напоменули, заједно са својим супругом Владимиром Черним (предавачем цртања) највише протестовала, подржавана од проф. Доманчића.

У једној депеши Просвјетном одјељењу Банске управе Аштић, поред осталог, напомиње „да Суђић врши незакониту манипулацију против једногласне одлуке професорског збора“.⁶

Суђић се, међутим, 24. јуна (бр. 390) у краћем одговору Просвјетном одјељењу равнодушно пита: „Што дон Аштића и

² О борби др Суђића против Министарства просвјете и осталих који су одлучили да укину Нижу гимназију у Бару 1929. г. даје најизворније податке Косић у „Споменици Варске гимназије“ (89—95).

³ Михо Доманчић је рођен на Хвару септембра 1884. Послије завршетка матуре у Дубровнику студирао је математику и физику у Прагу. У Црну Гору је, по архивским подацима, дошао 1913. год. и најприје је био постављен за наставника новоотворене гимназије у Беранама. Након I свјетског рата Доманчић је поново службовао у Беранама, затим у Учитељској школи на Даниловграду, па у Бару и Котору. Био је добар педагог и популаран не само међу ђацима већ и у грађанству. Од оснивања Самосталне демократске странке, на челу са Светозаром Прибићевићем, био је њен активни члан. Умро је почетком 1950. г. као пензионисани професор II мушке гимназије у Сарајеву.

⁴ Аштић је неко вријеме био предавач латинског језика у Цетињској гимназији (Споменица — педесетогодишњица Цетињске гимназије, Цетиње 1932, стр. 30).

⁵ Черња је у једном француском колеџу у Цариграду добила звање учитељице.

⁶ Депеша је упућена 20. VI 1929. године.

Владимира Черну интересује одлука професорског збора када нијесу његови чланови“, напомињући „да је Аштић испитивао католике и однио хонорар“.

У наводима против др Суђића, преко Управе гимназије, Елизабета Черна, поред осталог, напомиње да „није добила хонорар као привремени предавач српског језика I и II разреда“. Суђић доставља њену жалбу Просвјетном одјељењу 5. јула (бр. 391) и у попратном акту, на темељу претходне ургенције Просвјетног одјељења (бр. 4547) подвлачи да „само стручни наставници испитују стручне предмете“. У истом акту информише да је „Черна дневничар постављена за француски језик, а српски је предавала да би могла испуњавати услове чл. 69. Одредбе“ итд.

Проф. Доманчићу је, по свој прилици, све било јасно, па је желио да и он, након протеста његових једномишљеника, упути ургенцију Просвјетном одјељењу како би на тај начин обезвриједио Суђића и остале колеге. Нестрпљив и до зла бога револтиран, у пресдтавци од 5. јула наводи „да је повређена правичност на професорском збору као и одлуке Министарства просвјете и елементарна начела колегијалности . . . Чиме можемо правдати све поступке директора Суђића, пита се он даље, молећи да му се доставе његови „наводи ако у себи садрже више циљеве школства и узвишене побуде једног наставника“.

Просвјетно одјељење под бр. 4131 од 21. VII тражи „хитан извјештај“ о овим и др. појединостима, пошто је било упознато са Доманчићевом представком коју је Суђић прослиједио 8. VII под бр. 395. Да би бар донекле илустровао стање у школи, Суђић 18. VII (бр. 435) информише Просвјетно одјељење потенцирајући „немарни и неоправдан“ став проф. Доманчића у читавом овом кошмару. „Када је г. Доманчић чуо, јавља Суђић, да му је директор осујетио да испитује ђаке које је спремао, оглушио се и демонстративно напустио сједницу на којој је директор изнио свој распоред“⁷.

Иако је Просвјетно одјељење о свему било обавијештено, оно поново, 30. VII под бр. 4284, наређује да „наставници доставе одјељењу образложену тужбу да се види у чему је ствар“.

⁷ У истом извјештају Суђић прилаже и распоред часова, а у пропратном акту дословно каже: „Први и други разред српски језик предавала је госпођа Черња нестручна, а III и IV Суђић стручан; француски језик госпођа Черња, стручна учитељица основне школе, дневничар; историју и географију Стево Вукотић, суплент, стручан; природопис Иван Фрол, стручни привремени предметни учитељ; физику и хемију др Јован Петровић, стручан, суплент; математику Миха Доманчић, стручан, професор“. Наставници, напомиње се у извјештају, који су, прикривајући од директора и наставничког вијећа хтјели да испитују ђаке које су приватно поучавали, јесу: гг Миха Доманчић, професор, и Елизабета Черња, дневничар. Директор је распоред измијенио што је нестручн наставницу за српски језик замијенио стручним наставником др Суђићем, а пјевање потпунио је г. Флоров“. То је био одговор директора Суђића Просвјетном одјељењу, које је под бр. 4481 од 8. јула захтијевало „Да изволи послати извод из распореда приватних испита који је био утврђен на сједници професорског савјета“.

Клеветатама које су колале против др Суђића напоскон се стало на пут благодарећи његовој хладнокрвности, вјештини и присебности. Он је мирним путем захтијевао да наставници (махом супленти) др Јован Петровић, Стево Вукотић и Иван Фрол, као и његова супруга Босиљка Фрол „дају изјаву о томе каквим се изразима служио проф. Доманчић са осталим против њега искључиво у професорској зборници и одјељењима школе“.⁸

Др Јован Петровић је у исказу рекао да је Доманчић, узнемирен, у афекту, једном приликом казао за Суђића „да је без срца и осјећања“, док је Вукотић од „других чуо“ да је Доманчић Суђића третирао „као партијског директора“. Фрол се у изјави солидарисао са исказима ових колега, а његова супруга Босиљка је у записнику потписала да је „чула како су Аштић, Черња и Доманчић наговорили др Радошевића да шаље протест против Суђића“.⁹

Све то упућује на закључак да је Суђић остао врло умјерен и тактичан у наводима, слободан од емоционалних наступа и акцената. Он се одрекао „супериорности“ над колегама у интересу свог позива и одговорности не само пред старијим форумом већ превасходно пред својом савјешћу, која није могла бити равнодушна према онима који су хтјели да, преко његовог потписа, дођу до извјесног ћара. Констатација да је Суђић био „партијски директор“, у овом случају присталица режима монархијске диктатуре, не би се могла прихватити ако се узме у обзир његова перманентна борба против Радикалне партије, као отвореног присталице Демократске странке и њеног шефа Љубе Давидовића.¹⁰

Колико је Суђић био одлучан и непомирљив у односу на ондашње политичке факторе (дакле, 1929), који су једним потезом ријешили да укину Нижу гимназију у Бару, свједочи Василије Косић, коме је документација Министарства просвјете била на располагању. По једном документу, у протесту против затварања ове школе Суђић каже: „Као први и задњи директор, морао сам на жалост бити ја тај који је потписао задњи акт о ликвидацији једине просвјетне институције у Зетском приморју, у простору од не мање од 100 км морске обале“. Он даље наводи да „Бар, та колијевка Српске државе остаје без и једне просвјетне институције, без и једне стручне школе“.¹¹

⁸ У материјалу од 5. VII бр. 367 налазе се искази поменутих наставника, на основу којих је Суђић у одговорима био смјелији и аргументованији у наводима.

⁹ Др Радошевић је неко вријеме био срески љекар у Бару.

¹⁰ У мом раду о др Блажу Лекићу, који је дјелимично публикован у „Споменици Барске гимназије“ (359—361), налазе се многи подаци о др Суђићу, дати на темељу неких докумената и оновремене штампе у Црној Гори. Портрет његов, у својству неуморног активисте Демократске странке, дат је без икаквог пристрасног призвука, на основу његове борбе за демократска права, махом у учалом региону Бара, Улциња и Крајне. О њему, као и осталим његовим истомишљеницима, служио сам се оновременом црногорском штампом, а нарочито текстовима органа Демократске странке „Народне ријечи“.

¹¹ Василије Косић у „Споменици Барске гимназије“, 86.

Као што је у овој аргументованој и хуманој мотивацији био смион, самопоуздан и ауторитативан, тако је и поводом овог спора са поменутима предавачима Барске гимназије остао не само чист већ и веома савјестан и одговоран, манифестујући то у одговору Одјељењу за средњу наставу Министарства просвјете (преко Просвјетног одјељења Банске управе). Тај одговор др Суђића у цјелости доносимо. Упућен је из Бара 5. јула 1929, а заведен под бр. 336. Он гласи:

„На тражење Просвјетног одјељења бр. 4138, а у вези депеше СН бр. 33396 шаљем Одјељењу са приложеним ислијеђеним материјалом овај извјештај: Г. Доманчић, професор, с друштвом, у тужби Просвјетном одјељењу оквалификује самосилен мој акт, што сам дјелимично измијенио распоред приватних испита, како га је био донио професорски савјет, а на записничком саслушању и сам г. Доманчић констатује да је професорски савјет пао у грешку, што је овакав распоред донио. И без обзира на права која директору даје чл. 66 тач. 8 Закона о средњим школама измијенио сам тај распоред већ и због тога: 1) што је био непотпун, и што су по њему требали остати неиспитани и неоцијењени из појединог или два предмета, и то без икакве потребе, тачно десет ученика, 2) што су у том распореду запостављени били стручни наставници, те су учитељи и дневничари требали испитивати најважније научне предмете и 3) што је најважније и што баца рђаву слику на овај Завод, што су извјесни наставници и то баш г. Доманчић и госпођа Черна приватно поучавали извјесни број приватних ученика, а о томе никога не извијестили, па хтјели преко мог распореда те ђаке по сваку цијену испитивати. И кад је директор на пријаву грађана ту рђаву радњу открио, провјерио и спријечио па је хтио даље прослиједити у смислу расписа СН бр. 231 од 3. јануара 1929. г. одједном се појављују као тужиоци и г. Доманчић и госпођа Черња, разумије се да би ствар прејудиицирали. Укратко, ова незаконитост и сво самосиле директора Суђића састоји се у томе што није дозволио трговину у школи, што није дозволио да и наставници испитују ђаке које су приватно спремали. Тој акцији против директора придружили су се два хонорарна наставника од часа, католички свештеник дон Марко Аштић и г. Нико Черња, што сам их код распореда запоставио у корист редовних наставника. Записници које сам узео од цијелог особља ове гимназије дају праву слику стања, само напомињем да у вези са овим стоје и све оне клевете и увреде које су пале на сједници професорског збора, а иначе у овој згради, и све су биле инсцениране да изазову што већи скандал у овој школи како би на крају на то морао извући конзеквенце и у овом случају разумије се једино директор ове школе.

И сам не знам како да квалификујем испаде проф. Доманчића, оба провјерена и оба у званичној дужности. Први је што је директор Суђић на сједници поред осталих увреда назван партијским директором, што је за садашње вријеме скорз непотпуно и изазивачки — и друго, што је др Петровићу у овој канцелари-

ји, пред професорима и ђацима, пребацио да ђаци које је он оборио више знају математику од њега. А кад се овоме још дода да је г. Доманчић саботирао рад приватних испита, види се јасно да је он био потпуно задрт, те с моје стране констатујем да се на овим испадима потпуно онемогући у овој средини, а министарству шаљем на увиђај све записнике и досие, па нека оно по овој ствари створи свој суд и доноси одлуке.

Што се тиче г. Черне, како сама каже, она мисли да се враћа у основну наставу, па пред полазак хоће да од гимназије прави комедију, и то разумије се на рачун директора. Једино тако могу се протумачити њезина клеветања, вријеђања наставника, наговарање на саботажу, недолажење на дужност, бјежање са записника и најзад вријеђање и ометање наставника у званичној дужности. Како је ово записником све провјерено и утврђено, сматрам да ће се Министарство огријешити о наставу ако ову дисциплиновану наставницу задржи и иједног часа у служби.

А да се пак не би рђаво разумјело да сам дошао у какав сукоб са осталим особљем ове школе, упозоружем на њихове записнике, који су мој акт потпуно одобрили, а у цијелом овом послу задржали присебност и хладнокрвност што је за сваку похвалу, мада су сво вријеме били провоцирани, изазивани и хушкани на саботажу рада.

Читав овај посао, тужбе, увреде и провокације нијесу ништа друго него један неуспио покушај да се директор Суђић изазове на какав нагао експец, и, досљедно томе, да се уклони са овог положаја. Само смо на вријеме, и још у почетку ја и остали наставници прозрели ову намјеру, па смо према томе и удесили своје држање и своје послове мирно свршавали.

Понављам, куд год окренемо, док сам на овом положају гонићу двије појаве у гимназији: 1. трговину која се у овој школи практиковала и 2. ослободићу ову школу од туторства католичке курије,¹² која ми ништа мање него са званичним актима и неком протекцијом тражи да јој шаљем на увиђај подјелу предмета и наставника.

Оволико гледе извјештаја и записника; признања и ислеђења дају детаљнију и јаснију слику о свему“.

Те исте године је одлука о укидању Барске гимназије ступила на снагу, и поред вишеструких напора др Суђића, представника власти и грађанства да се она обеснажи. Косић, у цитираној публикацији (стр. 94), каже да је „против др Суђића због опструкције овој одлуци била покренута чак и истрага“.

Директор Суђић је, по подацима које доноси Лекић у овој публикацији (стр. 355—56), службовао у Ваљеву, Карловцу, Подгорици и у Котору. У Подгорици је, као познавалац прошлости

¹² Када др Суђић, у наведеном говору, алудира на „туторство католичке курије“, мислећи при том и проф. Доманчића (поистовјећење са Аштићем и осталим), онда произлази да је личан, јер је Доманчић током I и II свјетског рата остао достојанствен и чист као грађанин и просвјетни радник,

свога племена Паштровића, донио неке податке у „Годишњаку Подгоричке гимназије“ за 1932. годину.

На жалост, архивски подаци о професорима, културним радницима и осталим службеницима између два рата, очувани у просторијама Банске управе на Цетињу, уништени су одмах након ослобођења Цетиња и Црне Горе крајем 1944. године, па се о проф. Суђићу и другим на подручју Црне Горе не могу пружити поузданији подаци.¹³ Али и овај случајно очувани материјал довољно га истиче као отвореног, смјелог и одважног интелектуалца, и то у оном тмурном политичком периоду када је власт појединачна, као и другдје под диктатуром, била и остала одлучнија и моћнија од свих добронамјерних и хуманих подстицаја.

Проф. др Јово Суђић је умро релативно млад, у 53. години старости, 3. маја 1937. год., у свом родном, симпатичном и привлачном градићу Петровцу на Мору. Поред осталих новина и стручних публикација (као „Професорски гласник“ у Београду), никшићка „Слободна мисао“¹⁴ је у броју 18. (9. маја 1937) изнијела на јавност часни животни пут овог дугогодишњег васпитача генерација, потенцирајући да су „политички разлози у своје вријеме изазвали пензионисање пок. Суђића“. У другом броју листа (23. мај), у ком је објављена породична захвалница, истиче се, поред многих депеша и говора на сахрани, и саучешће некадашњег предсједника Демократске странке Љубе Давидовића, чија је начела проф. Суђић прихватио за млађих дана и остао им досљедан.

Василије Лукић

---

¹³ О судбини тих докумената писали су многи црногорски научници — Р. Драгићевић, Ђоко Пејовић, Никица Вујовић и др. Драгићевићев прилог у довољној мјери илуструје немарност ондашњих политичких, па и културних радника према архивском благу („Споменица Цетињске гимназије“, стр. 75—77).

¹⁴ За информацију о тачном датуму Суђићеве смрти захваљујем проф. Ристу Драгићевићу, који ме је подсетио на нашу штампу, особито на „Слободну мисао“, која је одмах писала о награсној Суђићевој смрти.